

Konferensen "Pedagogikhistorisk forskning" Stockholm
Session 3 "Biografin och berättelsen som forskningsstrategi"
Presenteras den 29/9 kl. 11.00 i sal J424.
Thomas Neidenmark, doktorand
Institutionen för samhälle, kultur och lärande
Lärarhögskolan i Stockholm

Det publicistiska fältet 1810-1830

— *Friktionen ger positionen : ett metodologiskt närmande.*

Med oppositionspressen, särskilt *Argus* och dess red. J. Johansson, etablerade A.[Anckarsvärd] ett tidvis mycket intimt samarbete. Regeringens försök att locka över honom till sin sida eller processvägen komma honom till livs misslyckades. Särskilt uppmärksammas blev processen om "ryttarbyxorna" 1823. [...] Mot slutet av 1820-talet fjärrade sig A. från sina gamla partivänner och närmade sig hovet. Den nya vänskapen varade dock icke länge, åren kring 1830 förde A. oppositionens talan i sin tidn. "Den svenske medborgaren".¹

Inledning

Jag har just inlett mitt avhandlingsarbete som syftar till att kartlägga publicister i den utbildningspolitiska diskussionen i Stockholm och Uppsala under åren 1810-1830. Genom att studera publicistiska alster, biografier och korrespondens hoppas jag att kunna ge en bild av ett publicistiskt fält i den framväxande medborgerliga offentligheten.

Inspirerad av Pierre Bourdieu vill jag med denna artikel inleda ett avtäckande av spelets villkor på den offentliga diskussionsarena som den politiska pressen hade så stor betydelse för efter statsvälvningen 1809. Jag vill förstå bilden av hur grupperingar konsoliderades och etablerade politiska attityder som om de var intentionellt sammansatta för att fylla en politisk funktion. I ett längre perspektiv vill jag med artikeln överväga om det finns ett biografiskt underlag för att komplettera min avhandling med en så kallad korrespondensanalys. En sådan kvantifiering av kvalitativa data kan hjälpa att se de positioner eller relationella utsiktspunkter som publicisterna intog och strukturens diakrona förändring och polarisering i fältet.² I det följande ska jag jämföra redan studerade politiska grupperingar/polariseringar under perioden 1810-1830 av dagstidningar i Stockholm med biografiska data, det vill säga aktörernas system av dispositioner enligt Bourdieus terminologi.

Utgångspunkt, frågeställning och begrepp

Det inledande citatet representerar ett tämligen typiskt avsnitt ur en biografi. Deskriptivt till sin karaktär och därmed motsatsen till analytiskt och tolkande. Min uppgift springer ur min spontana fråga till citatet; *Varför?* Hur kom det sig att Carl Henric Anckarsvärd (1782-1865) etablerade ett intimt samarbete med Johan Johansson (1792-1860)? Anckarsvärd var son till Mikael Anckarsvärd, greve och landshövding i Kalmar län, han blev officer redan vid tre års ålder och överste för Nerikes regemente redan 1810.³ Sistnämnda år engagerade sig brukssonen från Dalarna Johan Johansson i Uppsala Läsesällskap där man cirkulerade och diskuterade prenumerationer.⁴ Johansson skrev in sig vid Västmanlands-Dala nation 1803 och det dröjde ända till 1818 innan han erövrade en filosofie magister.⁵ Vad hade dessa två gemensamt som förde dem samman till ett intimt politiskt engagemang?

Med Bourdieus begrepp vill jag studera relationerna mellan publicisterna, förutsättningarna för dessa relationer och sedan se dem i ljuset av de politiska uttryck som publicisternas positioner i det publicistiska fältet skapade. Vilka fler villkor finns för publicisterna att verka vid en viss tidpunkt

¹ SMoK bd 1, 1942, s. 83.

² Bourdieu, 2004B, s. 95.

³ SBH, 1906, bd 1, s. 31 f. Esbjörn Larsson har i avhandlingen *Från adlig uppfostran till borgerlig utbildning : Kungl. Krigsakademien mellan åren 1792 och 1866* (2005) bland annat visat hur ett tidigt tillträde till Krigsakademien delvis var ett belöningsystem till förtjänta medlemmar av samhällets övre skikt och hur detta fungerade som en social reproduktion av detta skikt. Ett så tidigt tillträde som Anckarsvärds medförde, tack vare anciennitetsprincipen, nämligen en omedelbar förtur till hög militär rang. Larsson, 2005, s. 332.

⁴ Wiberg, 1958, s. 95 f.

⁵ Västmanlands-Dala nations matrikel U1100b, s. 220.

utöver att analysera tidningarna? Eller bättre: hur såg produktionen av producenterna ut? Och varför fick vissa tidningar större politisk genklang än andra? Enligt Bourdieus fältbegrepp kan man studera ett område som ett kulturellt produktionsfält om fältet bland annat uppvisar egna trosföreställningar, *doxa*, och drivkrafter som motiverar deltagarna att göra insatser i spelet, *illusio*. Kriterierna för ett fälts vara uppställer inträdeskrav men beror lika mycket på de inträdande aktörernas habitus. Habitus avslöjar om en person är disponerad att inträda i fältet, men inträdet är sällan ett helt medvetet beslut. En studie av både publicisternas habitus och deras alster i fältet tror jag kan förklara vad som attraherade och repellerade och formade respektive delade politiska läger. Kanske kan det visa vad som förde samman individer som Johan Johansson och Carl Henric Anckarsvärd. Artikelns utgångspunkt är Henrik Edgrens uppslagsrika avhandling, *Publicitet för medborgsmannavett : Det nationellt svenska i Stockholmstidningar 1810-1831* från 2005, i vilken författaren studerat politiska tidningars innehåll och utifrån detta skapat analyskategorier. En kort jämförelse mellan Edgrens presenterade kategorisering av stockholmstidningar med publicisterna bakom dessa tidningar kan tjäna som trampolin för mitt eget avhandlingsarbete.

Frågan jag nu avser belysa är *huruvida det finns ett samband mellan aktörernas habitus med tidningarnas åsiktsriktningar presenterade av Edgren*, och vilka slutsatser kan dras utifrån komparationen?

Begreppsligt så avser jag här med *publicistik* verksamheten att ge ut tidningar.⁶ Parallellt med framväxten av ett publicistiskt fält, den kamparena som publicistik utgjorde på den offentliga scenen, fostrades och förändrades den roll som kom att heta *publicist*: den som erkänner den publicistiska verksamheten ett värde och är beredd att strida om denna verksamhets vara. Beroende på hur stridsvilliga de aktörer som ska studeras visar sig vara, kommer jag så småningom kanske att kunna tala om ett specifikt publicistiskt kapital. Begreppet *kapital* definieras som ackumulerat arbete i materialiserad form. En viss kapitalvolym motsvarar behörigt erkännande, vilket exempelvis tar sig uttryck i titlar. Bourdieu använder begreppet symboliskt kapital för att sammanfatta det som tillerkänns värde, åtnjuter förtroende. Ett publicistiskt kapital skulle således kunna omfatta det sociala värde som aktörer åtnjöt genom sitt publicistiska erkännande genom sålda tidningar, antal läsare, antal utgivningsår, antal politiska motståndare som svarar och polemiserar mot aktören ifråga (se nedan om gåvologikens funktion under rubriken *Friktion och problematik i polemik*).⁷

Metodologisk hänsyn

Pierre Bourdieus fältbegrepp

För att se skillnader, och att se bortom skillnader, mellan publicisternas alster och publicisterna själva ger Pierre Bourdieus filosofi god vägledning. I *Pascalian meditations* kritiserar han det skolastiska förnuftet vilket han menar är en illusion genom skolastikens övertro på den rena tanken och därmed att forskaren är objektivt obunden av den sociala världen. Liksom forskaren måste reflektera över sitt eget sociologiska fotfäste i sin historiska situation, så bör även en diskursivt tillkommen produkt belysas ur sitt utomdiskursiva substrat. Bourdieus kunskapsteori kan beskrivas som ett antropologiskt sätt att betrakta samhällsvetenskapens förutsättningar. Således skapade han en begreppsapparat om *fält* för att studera de mekanismer som fortplantar dominansrelationer. Ett fält är ett system av relationer mellan positioner som strider om något för dem gemensamt, något som tillerkänns värde. Att fält är ett kampfält, där man *strider*, och i tid och rum kan avgränsas från andra fält såsom en enhet beror inte bara på en synlig gemensam kultur. Det rymmer snarare en gemensam *problematik* kring ett överordnat värde och därmed alla ställningstaganden som förbinder positionerna inom fältet genom en naturlig distinktion från varandra.⁸ Friktionen synliggör positionen.

Ett kulturellt produktionsfält, exempelvis det publicistiska fältet, utgörs av positioner som med nödvändighet producerar och reproducerar det kapital som tillerkänns värde. Om värdet inte produceras av positionen skulle positionen aldrig ha funnits. Positionens vara föregås helt enkelt av dess möjligheter att vara. Att individer kan inneha positioner utgår från att deras habitus gör det möjligt för positionen att existera. Habitus är en individs system av dispositioner som införlivats till en slags vana att vara och fungera, vilket förkroppsligas i det kapital som individen därmed är benägen att

⁶ Se www.NE.se

⁷ Broady, 2005, s. 123 f.

⁸ Bourdieu, 1992, s. 68. Bourdieu, 2004A, 16.

tillerkänna värde. Habitus utgör alltså den smakriktning som jag omedvetet underkastar mig. För att närma sig dessa system av dispositioner kanske jag kan kvantifiera aktörers biografiska data i en korrespondensanalys.⁹

När jag ovan ställde frågan om vad som förde samman Carl Henric Anckarsvärd och Johan Johansson till publicistik kan detta förmodligen besvaras av att studera deras levnadsteckningar. I Bourdieus föreläsning *Men vem skapade skaparna?* från 1980 varnade han dock för att låta analysen av *innehållet* gå före analysen av *formen* – alltså det som i egentlig mening hör till producenten.¹⁰ Producent är som nämnt den aktör som äger en position i ett produktionsfält. Rent deskriptiva biografiska data, utifrån sociala karakteristika, genererar själva inte kausala förklaringar utan samtliga relationer mellan positioner transcenderas av det *sociala värde* som manifesteras i relationernas vara. En relation föregås alltid av relationens möjlighet som bestäms av dels habitus och dels de sociala krav och begränsningar som impliceras av den *position* som aktören intar. En position inbegriper en produktion av kapital genom att den förhåller sig till en annan position.

Det man kallar ”skapande” är mötet mellan en socialt konstituerad habitus och en viss, *möjlig* eller redan inrättad, position i den kulturella produktionens arbetsdelning.¹¹

Således måste den biografiska studien operationaliseras med de potentiella positionerna. Ett kvantifierande av biografiska data visar hur det enskilda korresponderar med det kollektiva. I korrespondensanalysen objektiverar biografier, korrespondens och publicistiska alster de sociala förhållandena varpå fokus lyfts från de enskilda individerna till fältets historia och sociala strukturer och förändringar.¹² Detta öppnar för avtäckande av kapitalproducerande positioner.

Med denna begreppsforeställning om möjligheterna hos biografiska data använder jag nedan ytterligare ett perspektiv ur Bourdieus tankefabrik. Bourdieus filosofi är icke-dualistisk i bemärkelsen att han inte vill dra skarpa gränser mellan det yttre och det inre, det medvetna och det omedvetna, det kroppsliga och det diskursiva.¹³ Det praktiska tillvägagångssättet i denna artikel är, som beskrevs inför frågeställningen ovan, en tvådelad fokus: dels på det publicistiska fältets alster, via Edgrens studie, och dels på publicisternas habitus. Liksom Bourdieu sökte efter en helhet genom att sammanföra både internalistisk och externalistisk analys i sitt försök att förklara *människan* Heidegger och *positionen* Heidegger i det filosofiska fältet.¹⁴ Den externalistiska analysen tar filosofens klassposition som utgångspunkt för studien, vilket dock inte säger så mycket om rummet av möjligheter (stilar, genrer, metoder) som Heidegger måste förhålla sig till för att skapa sin position på fältet. Den internalistiska analysens begränsningar utgår från att den bara studerar Heideggers filosofiska alster och foreställer sig att endast fackfilosofer får eller kan tolka alstren, vilket utesluter textens utomdiskursiva beroende.¹⁵ Med detta bourdieuska perspektiv gör jag våld på Edgrens avhandling genom att postulera att det är en internalistisk eller diskursiv studie. Det är dock till fördel för mitt metodologiska övervägande, vilket jag återkommer till nedan.

Henrik Edgrens kategorisering

Henrik Edgren knyter politiska stockholmstidningar till två teoretiska foreställningar kring denna tid. Dels att tidningarna utgjorde en viktig del i framväxten av det som Jürgen Habermas kallar medborgerlig offentlighet i samhällsförändringen från ett skrå- och korporationsbaserat system mot ett modernare kapitalistiskt präglad av individualitet och frigörelse. Dels så kopplar han tidningarnas innehåll till det nationella medvetandet. Tanken om nationen agiterades allt tydligare från slutet på 1700-talet, och i pressen tog sig en diskussion om det nationella och det patriotiska allt större utrymme. Tidningen var ett lämpligt medium att förmedla olika synsätt på samhället och den svenska nationella identiteten. De framträdande riktningarna var den medborgerligt civistiska och den kulturellt etniska, vilka utgår från att nationen antingen vilar på en gemenskap och uppslutning

⁹ Korrespondensanalysen behandlar information som kvalitativa variabler (modaliteter) och konstruerar kartor med publicister med liknande profil skapar kluster och publicister med olika profil långt ifrån varandra. Se Broady, 2005, s. 343 f.

¹⁰ Bourdieu, 1992, s. 58 ff.

¹¹ Bourdieu, 1992, s. 60.

¹² Langerth Zetterman, 2006, s. 415.

¹³ Bourdieu, 2000B, s. 131.

¹⁴ The political ontology of Martin Heidegger (1991).

¹⁵ Bourdieu, 1991, s. 89.

omkring politiska spelregler och institutioner, eller på mer kulturella likhetsdrag.¹⁶ Jag kommer nedan att hålla mig till de åsiktsriktningar som fokuserade offentlighetens strukturomvandling. För det syftet är särskilt en av Edgrens frågeställningar av intresse. Nämligen frågan *hur beskrevs samtiden och vilka samhällsperspektiv och konfliktlinjer karakteriserade debatten och innehållet i de politiska tidningarna under tidsperioden 1810-1831? Förändrades samhällsperspektiven och konfliktlinjerna?*¹⁷

Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet blev *medelklassen* en del av nationsretoriken och dess kännetecken utgick från gemensamma politiska, ekonomiska och sociala intressen.¹⁸ Dessa intressen uttrycktes allt oftare i politiska tidningar som utgjorde en arena i den medborgerliga offentligheten. Men alla som deltog i den politiska debatten var inte lika positivt inställda till medelklassens existens och rättigheter till politiskt, ekonomiskt och socialt medbestämmande. Förslag på vilken väg som det svenska samhället borde slå in på för framtidens skull var, enligt Edgren, tre: de *radikalt reformistiska* (RR), de *moderat reformistiska* (MR) och de *korporationsbevarande* (KB). Jag ger här endast en översiktlig skiss i punktform av deras politiska strävansmål.¹⁹

De radikala reformistiska (RR)

- upplysningsidéerna utgångspunkt
- genomgripande snabba förändringar av samhällsförhållandena i riktning mot frihet och jämlikhet.
- fullständig tryck- och yttrandefrihet
- fyrständerisdagens avskaffande
- konstitutionell ministeransvarighet skrevs in i konstitutionen (att regeringens ministrar blev tydligt ansvariga inför ständerna i stället för inför kungen)
- allmän näringsfrihet och etablerad frihandel med utlandet
- grundlig reform av universitets- och undervisningsorganisationen
- att staten höll sig utanför de enskildas närings- och levnadsförhållanden
- lika arvsrätt för män och kvinnor.
- allmänna opinionen var en garanti för att begränsa samhällshierarkin och aristokratin

De moderat reformistiska (MR)

- upplysningsinspirerade förändringar av samhällsförhållandena, men sansat och modest
- nödvändigt med vissa inskränkningar i tryckfriheten, till exempel skulle indragningsmakten vara kvar.
- ständsriksdagen borde förändras, men avfärdades inte lika kategoriskt som hos RR.
- undervisnings- och universitetsväsendet bör ses över
- skrå- och näringstvång skulle avskaffas men de svenska näringarna måste skyddas från utländsk konkurrens
- litterärt och politiskt sammankopplad med den Gamla skolan eller "akademisterna".
- allmänna opinionen är ett "hjernspöke" – odefinierat men närvarande.²⁰

De korporationsbevarande (KB)

- inspirerade av politiska tänkare som bl.a. Edmund Burke²¹ och Adam Müller²².
- skeptiska till tidningars och publicisters deltagande i samhällsdebatten över huvud taget.
- tryckfriheten missbrukades och borde inskränkas.
- ständsriksdagen väl utformad. Bristerna fanns inte i organisationsformen med de fyra stånden.

¹⁶ Edgren spårar indelningen till Friedrich Meinecke, Hans Kohn, Anthony Smith, med flera. Edgren, 2005, s. 42.

¹⁷ Edgren, 2005, s. 13.

¹⁸ Edgren, 2005, s. 32.

¹⁹ Se hela presentationen i Edgren, 2005, s. 33-36 och 41-48.

²⁰ Edgren, 2005, s. 146.

²¹ Edmund Burke (1729-97) såg den sociala ordningen som en del av den naturliga som Gud skapat.

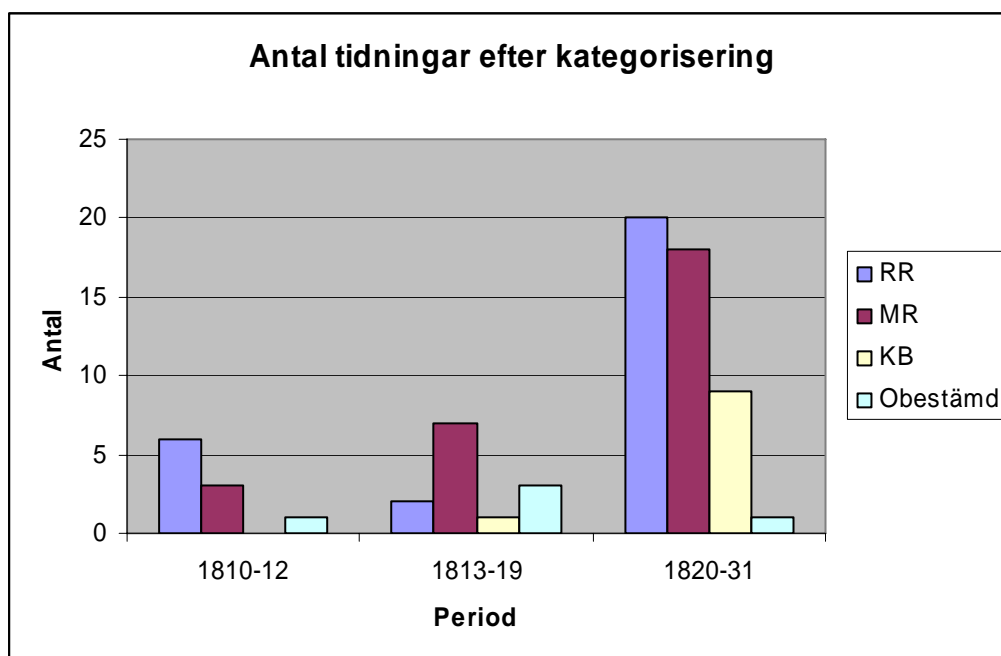
Människan är en social varelse. Både människor och nationer måste ha regler för sitt uppförande. Han ansåg att jämlikhet är ouppnåelig och mot naturen. Genom att predika jämlikhet skapar man bara falska förväntningar och frustration.

²² Adam Müller (1779-1829) var en av de ledande företrädarna för den tyska romantikens konservativa organiska samhälls- och statsuppfattning. Han vände sig mot den liberala frihandelsidén och förespråkade en ekonomisk nationalism.

- huvudsakligen var det en inriktning som utgick från Uppsala universitet och den historiska skolan.
- varje släkte representerar inte nödvändigtvis sig självt, utan även de föregående och fordrade att representeras av de efterkommande.

Tidningarna

Edgren har iakttagit att antalet tidningar som representerar respektive åsiktsriktning fluktuerar under perioden 1810-1831. 1812 instiftade Karl XIV Johan *indragningsmakten* då regeringen ansåg att den framväxande periodiska pressen missbrukat den nyvunna friheten och såg sig tvungen att vidta åtgärder.²³ Åtgärden som stadfästes i juli 1812 medförde att de radikala reformistiska tidningarna upphörde med sin utgivning, medan de moderat reformistiska fortsatte. Även om det radikala budskapet mildrades så fortsatte samtidspolitiska frågor att ventileras.²⁴ Under den andra perioden, 1813-19, dominerade de moderat reformistiska tidningarna och de mest återkommande frågorna rörde genomgripande reformer om skol- och undervisningsväsende, näringarnas villkor och ständsrepresentationens avskaffande.²⁵ Framåt 1820 syns tydligt att tidningarna lärt sig slingra sig ur indragningsmaktens klåfingriga nypor genom att ständigt byta namn. Därmed svällde både antalet tidningar och det kritiska innehållet. Under den sista perioden 1820-31 kom de reformistiska tidningarna att dominera igen men även regeringstroga tidningar var fler och gick allt oftare i svaromål mot de reformistiska. Om jag sammanför de tidningar som för varje period uttryckte en viss åsiktsriktning ser det i en tabell ut som nedan.

Tabell 1 : Edgrens kategorisering av tidningarna 1810-31 i åsiktsriktningarna radikala reformistiska, moderat reformistiska och korporationsbevarande. Underlaget för figuren ges i Bilaga 1.

Tabellen presenterar inte samtliga tidningar för perioden 1810-1831 men den relativa exponentiella ökningen av tidningar som framgår är intressant att verifiera genom att studera bibliografiskt material.

Edgrens studie av substansen i politiska stockholmstidningar föreställer jag mig vara, då jag postulerar ett fälts vara, en diskursiv analys av vad som produceras i det publicistiska fältet 1810-31. Sett så är kategoriseringen ett inifrånperspektiv. Om jag nu med denna bild av det publicistiska fältet antar ett utifrånperspektiv och studerar biografisk information hos publicisterna, öppnar sig frågan om vad för överensstämmelser och avvikelser som kommer att visa sig. De två perspektiven borde rimligtvis komplettera varandra för en vidare förståelse av fältet. Likheter och skillnader utifrån biografisk information kan möjligen visas genom ett kort övervägande om hur individerna var

²³ Edgren, 2005, s. 64.

²⁴ Edgren, 2005, s. 99.

²⁵ Edgren, 2005, s. 144 f.

disponerade att göra insatser i det publicistiska fältet. Grundvalen är att definiera ett antal kvalificerade frågor till det biografiska materialet som kan utgöra variabler för att se samband mellan publicisternas positioner i fältet.

Publicisterna

För att skapa mig en bild av publicisternas dispositioner och positioner i fältet formuleras här ett antal relevanta frågor. Tre områden är intressanta att rikta frågor till. Nämligen vilka *symboliska*, *ekonomiska* respektive *sociala* tillgångar publicisterna äger. Det ekonomiska kapitalet är ekonomisk ställning. Det fältspecifika symboliska kapitalet är internt erkännande och extern berömmelse.²⁶ Det sociala kapitalet avser mer kvalitativa relationer, som släktskap, vänskap, medlemskap i ett sällskap, skolkamrater etc. Frågor jag ställer mig till publicisterna för att skapa mig en bild av varför de ”passade” eller inte i respektive kategorisering är för att få en bild av deras *ekonomiska kapital*: Hur många stod i kungens sold; behövde försörja sig som informator under studietiden.

symboliskt kapital: ålder; faders stånd; avslutade studier; examen; aktuell tjänst/yrke; vunnit pris av någon akademi; medverkat i antal tidningar; antal indragningar som drabbat den redigerade tidningen.

socialt kapital: medlem i studentnation; medlem i nätverk; informatorstjänst; ingift i vilken familj.

Angående informatorstjänst så torde den dels tala om något om aktörens ekonomiska position, men samtidigt kan den innebära en påtaglig volym av socialt kapital. Exempelvis så innebar Carl Adolph Agardhs informatorstjänst för Lars von Engeströms son bana väg för en framgångsrik ämbetskarriär. Agardh figurerar dock inte i Edgrens material då han medverkade i tidningarna *Polyfem* och *Lyceum*.²⁷

I Bilaga 2 har jag ställt upp de publicister som kan identifieras bakom respektive tidning som Edgren kategoriserat. Det biografiska materialet är i dagsläget litet, varför jag inte vill förstora några slutsatser. Däremot så kan jag utifrån den lilla sammanställningen börja ställa frågor.

Av samtliga publicister så dominerar de som studerat i Uppsala. Under perioderna 1810-12 och 1813-19 tenderar prästsöner att representera den korporationsbevarande riktningen. Under den sista perioden verkar faderns yrke inte visa några samband. Vidare så framgår att de publicister som identifierats i korporationsbevarande tidningar i större utsträckning har deltagit i nätverk. Möjligen kan även utläsas att de som rör sig högerut under perioden 1820-31 innehade mer kulturellt orienterade yrken. Utifrån det lilla materialet i Bilaga 2 kan jag inte generalisera kring kapitalvolym. Detta förhållande säger dock något om hur svag fältets autonomi ännu är, för att inte säga att det befinner sig i ett embryostadium.

Faktorer som påverkar fältet är Karl Johans interventioner i publicistiken. Carl August Grevesmöhlen var en mycket obekvämt ämbetsman vid Generaltullarrendesocietetet där han gjorde sig så omöjlig att han runt 1809 stod under åtal, var suspenderad och försatt i konkurs. Tryckfriheten 1810 gav honom en öppning att diskutera de politiska frågorna kring privilegierna och representationen och sin egen juridiska, prekära, situation. Grevesmöhlen starka inflytande på opinionsbildningen uttryckt i adelshat och anspelningar på att tronföljaren Karl August mördats tvingade Karl Johan att vidta åtgärder.²⁸ Karl Johans taktik vara att knyta den obekväme publicisten till sig, varpå Grevesmöhlen blev Karl Johans första betydelsefulla verktyg i det publicistiska fältet. Karl Johan kallade honom för ”min Bulldogg”.²⁹ Grevesmöhlen underkastade sig alltså att uttrycka en mer moderat hållning.

Anställandet av Grevesmöhlen innebar att denna gjorde en kovändning i sina politiska alster. I *Nya Skandinavien* uppskattade han plötsligt indragningsmakten. Bara några månader tidigare i *Trompeten* liknade han indragningsmaktens införande med tryckfrihetens begravning.³⁰ Edgren menar att detta var en metod för lagstiftaren att förekomma missbruken av tryckfriheten.³¹ Under perioden 1820-31 involverade sig Karl Johan ordentligt genom att direkt finansiera utgivning av tidningar. Regnéer och

²⁶ Bourdieu, 2004A, s. 58.

²⁷ Liedman, 1991, s. 23 f.

²⁸ I tidningen *Nya Posten* trycktes den 14 juni 1810 fabeln ”Räfvarne” som anspelade på Axel von Fersens delaktighet i ett mord på Karl August, varpå von Fersen lynchades den 20 juni samma år. Se Engeström (1876), s.153.

²⁹ Höjer, 1960, s. 501.

³⁰ Edgren, 2005, s. 109.

³¹ Edgren, 2005, s. 109.

Lindgren tvingades på grund av sin privatekonomi att underkasta sig Karl Johans sold.³² Regnér gav ut *Lycurgus* och *Argus den IV* för kungens räkning. Övriga Karl Johan-vänliga tidningar var *Stockholms Tidning*, *Svensk Stats-Ekonomisk Tidning*, *Nya Extra posten* och *Frihetsvännen*. Redaktören för den sistnämnda tidningen var kunglig sekreterare.

Den mer radikale Georg Scheutz lämnade Fredrik Cederborgs *Anmärkaren* i början av 1820 och gav ut *Anmärkarne* mellan januari och november 1820. Därefter anslut han sig till det mer kraftfulla radikala reformistiska tidningen *Argus*. *Argus* var ett dominerande organ i 1820-talets offentlighet och kanske just därför lyckades tidningen värva tidigare regeringstrogna aktörer som Carl Henric Anckarsvärd, vilket inledningscitatet avslöjar. Publicitetens villkor under 1820-talet diskuteras ingående i avhandlingen *Tidevarvets bättre genius. Föreställningar om offentlighet och publicitet i Karl Johanstidens Sverige* av Cecilia Rosengren, vilken ger många uppslag om vad som gjorde vissa organ mer dominerande än andra.³³

Artikelns syfte var främst att diskutera öppningar och inte resultat. Det kort presenterade visar just på intressanta öppningar. Särskilt det uppenbara av en intressant problematik som jag med hjälp av Bourdieu kan studera. Om den biografiska sammanställningen kompletteras av aktörernas övriga alster och vad dessa har för karaktär underlättas analysen.

Tidens *problematik* är inget annat än alla dessa *relationer* mellan olika positioner och de därigenom oskiljbara relationerna mellan olika ställningstaganden. Konkret sett innebär detta att när en konstnär, en skola, ett parti eller en rörelse dyker upp på en viktig plats inom ett (konstnärligt, politiskt eller annat) fält märks det på att dess existens, som man säger, ”vållar problem” för dem som innehar andra positioner inom fältet. Den nye konstnären eller skolan för fram teser som blir de insatser i striden: de levererar en av termerna i de stora motsatser kring vilka striden organiseras och uppfattas (t.ex. höger/vänster, klar/dunkel, vetenskapstro/vetenskapsfientlighet osv).³⁴

Friktion och problematik i polemik

Vid sidan av tidningar förekom en hel del pamfletter och stridsskrifter, vilka har en mer personligt präglad karaktär. Striden i tidningar och pamfletter samt brevväxlingen mellan aktörer är av vikt för att studera positioner. Ofta är språket och den litterära kvaliteten hög i tidningar, pamfletter och brev; man skrev på vers, fabler, dikt osv. Detta kan dels ses som en behörighetsgräns för fältet, och dels som ett exempel på vad Pierre Bourdieu kallar för gåvologikens snärjande funktion, ett utbytets maskineri där en gåva förpliktade en gengåva eller motstöt. Bourdieus analys av *hederskänslan* i kabylska samhällen ger en intressant ingång till att belysa utbytet av dessa engångsalster som utmaningar och provokationer, vilka kräver gensvar i enlighet med motstöts dialektik.³⁵ Bourdieu menar att en riktad provokation alltid är ett erkännande genom att en den fordrar en motstöt av adressaten som även förväntas vara kapabel att spela hederns spel. Mottagaren är bara mottagare i bemärkelsen att han förstår spelets regler och är disponerad att ge en motstöt. Ifråga om pamfletter märks detta i att avsändaren förväntar sin motstöt inte bara av den omedelbara adressaten utan av en *publik* som ofta formulerades *den allmänna opinionen*. Detta underbygger tanken om att den medborgerliga offentligheten under denna period är en *bildad* offentlighet – en ofta framförd kritik mot Jürgen Habermas bok *Borgerlig offentlighet* som är ofrånkomlig att förhålla sig till vid studier av publicistik i början av 1800-talet.³⁶ En utmaning, provokation eller angrepp på hederskänslan kan bemötas av antingen en utebliven motstöt vilket innebär vanheder för den som riktade utmaningen, en motstöt varpå utbytet fortsätter eller en vägran att utdela motstöt, vilket är ett tecken på förakt. Ett uteblivande av motstöt innebär vanheder då utmaningen riktades till någon som var oförmögen att tolka och besvara den.

Av de publicistiskt relaterade strider som rasade under början av 1800-talet, vilka ofta ledde till åtal och fällande domar, tror jag att jag även här kan använda mig av Bourdieu. Den motstöt som Karl Johan gav Adolf Regnér, då han i *Allmän Politisk Journal* infört provocerande artiklar om kronprinsens utrikespolitiska planer, var tre års fängelse på Vaxholm vid sidan av andra publicisters

³² Edgren, 2005, s. 151.

³³ Rosengren, 1999, passim.

³⁴ Bourdieu, 1992, s. 68.

³⁵ Bourdieu, 1993, s. 28-47.

³⁶ Jürgen Habermas, 1998, *Borgerlig offentlighet : Kategorierna ”privat” och ”offentligt” i det moderna samhället*, 3e uppl, Lund.

motartiklar.³⁷ Detta hindrade inte Regnér som fortsatte provocera i tidningarna *Tiden* och *Tidens anda*. Först efter ytterligare rättsaffärer ”köptes” även Regnér som fram till sin död avlönades av Karl Johan. En annan motstöt från kronprinsens sida kanske var mer lyckad ur dennes perspektiv. Johan Gustaf Hierta som medverkade i oppositionstidningen *Medborgaren* deltog i nedläggandet av denna efter att en artikel kostat den ansvarige utgivaren sex månaders fängelse.³⁸ Hierta ingick därefter i sin sysslings tidning *Aftonbladet*.

Avslutning

De nämnda aktörerna, och många därtill, föreställer jag mig utgjorde en våg av pretenderer som lirkade med strategier och allianser för att utmana alla maktfaktorer som påverkade fältet. Att Karl Johan intervenerade genom att hyra rabulister är ett veritabelt erkännande av ett publicistiskt kapital. Med *Aftonbladets* grundande 1830 förändras presentationsformen till en mer populistisk och tidningen vände sig till en bredare publik. Detta är inte bara ett uttryck för ett liberalt marknadsekonomiskt snille, utan framförallt ett tecken på att det publicistiska fältet har förändrats och stabiliserats som jag ser det. Trots, eller kanske just på grund av, indragningsmakten och Karl Johans mutor till publicister så etablerades en adekvat och något jämnare strid om publicistikens vara. *Aftonbladets* mer folkliga artiklar och stora genomslag hos allmänheten kan även ses som ett exempel på att den medborgerliga offentligheten inte längre var en exklusiv bildad offentlighet i Habermas mening.

Utifrån exemplet om Carl Henric Anckarsvärd och Johan Johanssons förenande i publicistik har jag problematiserat och teoretiserat med hjälp av Pierre Bourdieus fältbegrepp för att hjälpa ett metodologiskt närmande av det publicistiska fältet 1810-30. Syftet med artikeln var att nå nya frågeställningar och ingångar för att belysa perioden och ämnet. Min avgörande metodologiska infallsvinkel blir härefter att formulera nya frågor för att närma mig publicisternas ekonomiska, symboliska och sociala kapital. Detta ska ge mig en god plattform att skapa avhandlingen utifrån, vilken dock kommer att ha en betydligt mer konventionell historieforskningskaraktär. Exempelvis så kan Anckarsvärds och Johanssons samarbete förklaras av att Johanssons tidning *Argus* uppmärksammade processen om ”ryttarbyxorna” 1823 där åklagaren yrkade på att Anckarsvärd dömdes till döden för majestätsbrott. Han hade yttrat sig olämpligt om Karl Johans politik, vilken därmed ville röja honom ur vägen inför nästa riksdag.³⁹ Martyrglorian spelade oppositionen i händerna.

Jag frågade mig tidigare i artikeln om huruvida det finns ett samband mellan Henrik Edgrens kategorisering av stockholmstidningar med publicisternas habitus. Tyvärr har den lilla mängd data som presenterats här inte kunnat materialisera några slutsatser. Detta skulle kanske Bourdieu förklara med att även ”identiska dispositioner kan alltså leda till mycket olika estetiska eller politiska ställningstaganden beroende på tillståndet i det fält de bestäms i”.⁴⁰ Det metodologiska tillvägagångssättet som presenterats tror jag är rätt väg att förklara tillståndet i det publicistiska fältet 1810-1830. Således får artikeln tjäna som avstamp för ett fortsatt studium av dialektiken mellan positioner och dispositioner.

³⁷ SBL bd 29, 1997, s. 736.

³⁸ NoFb 1800-talsutg, bd 6, 1883, s. 1211-1213, <http://runeberg.org/nfaf/0610.html>

³⁹ NoFb 1800-talsutg, bd 1, 1876, s. 695. <http://runeberg.org/nfaa/0695.html>

⁴⁰ Bourdieu, 2000A, s. 381.

Bilagor

Bilaga 1. Tidningarna efter period.

Period	Tidning	RR	MR	KB	Publicist	
1810-12	1	Stockholms Posten (1778-1833)	RR	MR		Lenngren, C P Lindeberg, A från 1821
	2	Journal för litteraturen och theatern (1810-13)		MR		Wallmark, P A
	3	Nya Posten (1810-12)	RR			Törneblad, B J Wennberg, T
	4	Allmänna Opinionens Organ (1810)	RR			Regnér, A
	5	Åskådaren-Medborgerlig veckoskrift i statistiska och politiska ämnen (1810-11)	RR			Grevesmöhlen, C A
	6	Allmän Politisk Journal (1811)			?	Regnér, A
	7	Trompeten eller krigsförklaring emot allt ondt (1812)	RR			Grevesmöhlen, C A
	8	Skandinaven (1812)	RR	MR		Grevesmöhlen, C A
1813-19	9	Nya Skandinaven (1812-13)		MR		Grevesmöhlen, C A
	10	Allmänna Journalen (1813-24)		MR		Wallmark, P A Lindeberg, A
	11	Memnon (1815)		MR		Lindeberg, A
	12	Tiden (1815)			?	Regnér, A
	13	Lifvet och Döden (1815-16)			KB	Askelöf, J C Livijn, C
	14	Tidens Anda (1816)			?	Regnér, A
	15	Föreningen Skandinaviskt Folkblad (1816-17)		MR		Törneblad, B J
	16	Anmärkaren (1816-29)	RR	MR		Cederborgh, F Granberg, P A
	17	Svenskt National-Blad (1817-18)		MR		Törneblad, B J
1820-31	18	Nya Extra Posten (1819-21)			KB	Imnelius, J Hammarsköld, L Dahlgren, C F
	19	Anmärkarne (1820 jan-nov)	RR			Scheutz, G
	21	Stockholms Courier (1820-21)	RR			Theorell, J P Theorell, S L
	22	Couiren (1821)	RR			Theorell, J P Theorell, S L
	23	Courieren från Stockholm (1822)	RR			Theorell, J P Theorell, S L
	24	Stockholmska Courieren (1822)	RR			Theorell, J P Theorell, S L
	25	Frihetsvännen (1820)		MR		Rosensvärd, A R
	26	Argus (1820-22)	RR			Scheutz, G Johansson, J Anckarsvärd, C H
	27	Granskaren (1820-38)		MR	KB	Lindgren, H A
	28	Conversations-Bladet (1822)			?	Münther, J H
	29	Lycurgus (1822 mars-dec)			KB	Regnér, A
	30	Argus den andre (1822)	RR			Johansson, J Scheutz, G
	31	Argus den tredje (1823-27)	RR			Johansson, J Scheutz, G
	32	Svensk Stats-Ekonomisk Tidning (1823-24)		MR		Cederström, U
	33	Argus den IV/fjerde (1823-30)		MR	KB	Regnér, A
	34	Stockholms Tidning (1824-34)		MR		Rothlieb, C F
	35	Journalen (1824-37)		MR		Wallmark, P A Dalman, W F
	36	Kometen (1825-27)			KB	Dahlgren, C F Hammarsköld, L
	37	Skådaren (1826-27)		MR		Wulff, G A
	38	Nyare Conversations-Bladet (1826-28)	RR			Münther, J H
	39	Stockholms Dagligt Allehanda (1826-33)	RR			Theorell, J P
	40	Skämt och Allvar på Vers och Prosa (1827-28)	RR	MR		Krok, J P
	41	Stockholms Mercurius (1827-28)		MR		Götrek, P
	42	Nya Argus (1827-34)	RR			Johansson, J Scheutz, G
43	Riksdagsmannen (1828-29)		MR		Hjortsberg, L D	
44	Stockholmske Mercurius (1828-29)		MR		Götrek, P	

45	Riksdags-Tidning (1828-30)		MR	Hierta, L J
				Crusenstolpe, M J
46	Skandinaviskt Conversations-Blad (1828-29)	RR		Münther, J H
47	Skandinaviens Conversations-Blad (1829-33)	RR		Münther, J H
48	Svenska Tryckfriheten (1829)		MR	Sundler, T
49	Den Objudne Gästen (1829-30)			KB Askelöf, J C
50	Axplockaren (1829-30)			KB Huldberg, P.U
51	Medborgaren (1829)	RR		Hierta, J G
				Anckarsvärd, C H
52	Svenska Minerva (1830-48)			KB Askelöf, J C
53	Fäderneslandet (1829-33)		MR	KB Crusenstolpe, J M
54	Aftonbladet (1830-)	RR		Hierta, L J
55	Den Svenske Medborgaren (1830-31)	RR		Hierta, J G
				Anckarsvärd, C H

Bilaga 2. Biografiska data för publicisterna sorterade efter period och politisk åsiktsriktning enligt Henrik Edgrens kategorisering.

1810-12

RR	Född	Död	Föd.stift	Landskap	fadersyrke	Inskr	Ort	nation	examen	Tjänst	Akademipris	Sold	Utile dulci 1766-95	Par Bricole 1779-	U:a läsesällskap 1798-	Vitterhetens vänner	Boktryckerisocieteten	Markalls sömnlösa nätter	ProJoco 1809-16	Manhemsförbundet 1815-22	Gröna rutan 1816-1841	Bellmanska sällskapet 1824-
RR	Törneblad, B J	##	##	Linköping	Småland	Bonde	##	UU	ÖG	0	notarie											
	Wennberg, T	##	##			Ämbetsman	##	UU	ÖG		överintendent											
RR/MR	Grevesmöhlen, CA	##	##	Västerås	Västmanland	Ämbetsman	##	UU	VD	Juridisk ämbetsexamen	direktör i konkurs	1810-död	medlem									
	Lenngren, C P	##	##	strängnes	Södermanland	Präst	##	UU	SN		Ämbetsman		1790-t									
MR	Wallmark, P A	##	##	Göteborg	Halland	Präst	##	LU	Gbg	fil.Mag	bibliotekarie på KB	ja										

1813-19

RR/MR	Född	Död	Födelsestift	Landskap	fadersyrke	Inskr	studentort	nation	examen	Aktuell tjänst innan publicistik	Akademipris	KungSold	Utile dulci 1766-95	Par Bricole 1779-	U:a läsesällskap 1798-	Vitterhetens vänner	Boktryckerisocieteten	Markalls sömnlösa nätter	ProJoco 1809-16	Manhemsförbundet 1815-22	Gröna rutan 1816-1841	Bellmanska sällskapet 1824-
RR/MR	Cederborgh, F	##	##	Västerås	Västmanland	Brukspatron	##	UU	VD	kansliexamen	boktryckare											
	Granberg, P A	##	##	Göteborg	västergötland	Ämbetsman					Boktryckare	5st;1812										
	Scheutz, G	##	##	Jönköping	Småland	Handlare	##	LU	Små	jur.kand	ämbetsman	1872										Medlem
MR	Grevesmöhlen, C A	##	##	Västerås	Västmanland	Ämbetsman	##	UU	VD	Juridisk ämbetsexamen	direktör i konkurs	1810-död	medlem									
	Lindeberg, A	##	##	Stockholm	Södermanland	Handlare	##	UU	Stm	?	officer	4st;1817;19:20;27	1817-29									
	Törneblad, B J	##	##	Linköping	Småland	Bonde	##	UU	ÖG	0	notarie											
	Wallmark, P A	##	##	Göteborg	Halland	Präst	##	LU	Gbg	fil.Mag	bibliotekarie på KB	ja										
KB	Askelöf, J C	##	##	Ingelstorp	Skåne	Präst	##	LU	Skå	fil.dr.	Ämbetsman								1809		1816	
	Livijn, C	##	##	Linköping	Östergötland	Präst	##	UU	ÖG	jur.Kand	assessor			1820-t		1803		Ja	medlem		1816	1820-t
Obestämd	Regnér, A	##	##	Stockholm	Södermanland	Publicist	##	UU	ÖG	kansliexamen	protokollsekreterare	1816-död										

1820-31

RR	Född	Död	Födelsestift	Landskap	fadersyrke	Inskr	studentort	nation	examen	Aktuell tjänst innan publicistik	Akademipris	KungSold	Utile dulci 1766-95	Par Bricole 1779-	U:a läsesällskap 1798-	Vitterhetens vänner	Boktryckerisocieteten	Markalls sömnlösa nätter	ProJoco 1809-16	Manhemsförbundet 1815-22	Gröna rutan 1816-1841	Bellmanska sällskapet 1824-	
RR	Anckarsvärd, C H	##	##	Sveaborg	Nyland	Militär	##	KrAk	Klm	Generaladjutant	överste												
	Hierta, J G	##	##	Göteborg	Halland	Militär		KrAk		underlöjtnant	major	-											
	Johansson, J	##	##	Bjurfors	Dalarna	Brukspatron	##	UU	VD	fil.mag	Ämbetsman				1810								
	Münther, J H	##	##	Ystad	Skåne	Borgmästare	1801	LU	Blek		Handlande												
	Scheutz, G	##	##	Jönköping	Småland	Handlare	##	LU	Små	jur.kand	ämbetsman	1872											Medlem
	Theorell, J P	##	##	Skara	västergötland	Präst	##	UU	VG		kanslist	1816;1818											
	Theorell, S L	##	##	Skara	västergötland	Präst	##	UU	VG	hovrättsexamen	kanslist												
RR	Granberg, P A	##	##	Göteborg	västergötland	Ämbetsman					Boktryckare	5st;1812											
	Cederborgh, F	##	##	Västerås	Västmanland	Brukspatron	##	LU	Blek	kansliexamen	boktryckare												
MR	Krok, J P	##	##	Göteborg	Bohuslän						Handlande												
	Sundler, T	##	##		Bohuslän		##	LU	LVG	jur.Kand	borgmästare												
	Hierta, L J	##	##	Uppsala	Uppland	Ämbetsman	1814	UU	VG	fil.dr./jur.Kand	notarie												
	Hjortsberg, L D	##	##	Stockholm	Södermanland	Handlande					aktör	1823											
	Wallmark, P A	##	##	Göteborg	Halland	Präst	##	LU	Gbg	fil.Mag	bibliotekarie på KB	ja											
	Wulff, G A	?									kammarskrivare												
	Götrek, P	##	##	Linköping	Östergötland	Tullvaktmästare	##	UU	ÖG	ingen	Handlande				1822								
	Dalman, V F A	##	##	Växjö	Småland	Hovman	1815	LU		Juridisk ämbetsexamen	kanslist												
	Rothlieb, C F	##	##	Växjö	Småland	Militär	##	UU	Klm	kansliexamen	hovman		1824-34										
MR	Cederström, U	##	##			Militär				major													
	Rosenwärld, A R	?																					
	Crusenstolpe, M J	##	##	Jönköping	Småland	Ämbetsman	1811	LU		jur.Kand	assessor vid hovrätten												
MR	Lindgren, H A	##	##	strängnes	Södermanland	Bonde	##	UU	SN		1e exp.sekr.												
	Regnér, A	##	##	Stockholm	Södermanland	Publicist	##	UU	ÖG	kansliexamen	protokollsekreterare	1816-död											
KB	Askelöf, J C	##	##	Ingelstorp	Skåne	Präst	##	LU	Skåne	fil.dr.	Ämbetsman								1809		1816		
	Huldberg, P.U	##	##	Uppsala	Uppland	Handlare	0	0	0	0	apotekare												
	Dahlgren, C F	##	##	Linköping	Östergötland	Ämbetsman	##	UU	ÖG	Präst	pastorsadjunkt	1831		1820-t						1815	1816	1824	
	Hammarssköld, L	##	##	Linköping	Östergötland	Ämbetsman	1801	UU	ÖG	fil.Mag	1e amanuens KB	1818			1806	1803	1807	ja	1809		1816		
	Imnelius, J O	##	##	?							boktryckare												

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Carolina Rediviva (UUB)

Svenskt biografiskt lexikon (SBL)
Svenska män och kvinnor (SMoK)
Västmanland-Dala nations matrikel U1100b

Internet

Nordisk familjebok (NoFb) <http://runeberg.org/nf/>

Litteratur

- Bourdieu, Pierre, 1991, *The political ontology of Martin Heidegger*, Oxford.
- Bourdieu, Pierre, 1992, *Texter om de intellektuella*, Stockholm.
- Bourdieu, Pierre, 1993, *Kultursociologiska texter*, Stockholm.
- Bourdieu, Pierre, 2000A, *Konstens regler : det litterära fältets uppkomst och struktur*, Stockholm.
- Bourdieu, Pierre, 2000B, *Pascalian meditations*, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre, 2004A, *Praktiskt förnuft : bidrag till en handlingsteori*, Göteborg.
- Bourdieu, Pierre, 2004B, *Science of Science and Reflexivity*, Chicago.
- Broady, Donald, 1996, "Inledning" till Gisèle Saporos *Collective biographies and the theory of "literary field"* : on the contribution of prosopography to the sociology of literature. Methodological proposals for a sociology of literary institutions. Two conferences held at the Stockholm Institute of Education September 18-19, 1995, *Skeptron Occasional Papers* 9, March 1996.
- Broady, Donald, 2005, *Sociologi och epistemologi : om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, PDF version april 2005. <http://www.skeptron.uu.se/broady/sec/p-broady-91-book.pdf>
- Edgren, Henrik, 2005, *Publicitet för medborgsmannavettet : Det nationellt svenska i Stockholmstidningar 1810-1831*. (diss.) Uppsala.
- Engeström, Lars von (1876), *Minnen och anteckningar af Lars von Engeström utgivna af Elof Tegnér*. Andra bandet. Stockholm.
- Habermas, Jürgen, 1998, *Borgerlig offentlighet : Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*, 3e uppl, Lund.
- Höjer, Torvald T:son (1960), *Carl XIV Johan*. 3 Kungatiden. Stockholm.
- Langerth Zetterman, Monica, 2006, "Märkvärt" i *Fältanteckningar : Utbildnings- och kultursociologiska texter tillägnade Donald Broady av Mikael Börjesson m.fl.*, Uppsala.
- Larsson, Esbjörn, 2005, *Från adlig uppfostran till borgerlig utbildning : Kungl. Krigsakademien mellan åren 1792 och 1866*, (diss.) Uppsala.
- Liedman, Sven-Eric (1991), *Att förändra världen med måtta. Det svenska 1800-talet speglat i C A Agardhs och C J Boströms liv och verk*. Stockholm.
- Rosengren, Cecilia, 1999, *Tidevarvets bättre genius. Föreställningar om offentlighet och publicitet i Karl Johanstidens Sverige*, Stockholm.
- Wiberg, Albert, 1958, "Uppsala läsesällskap under dess första utvecklingskede 1797-1824 : ett bidrag till Uppsala universitets historia" i *Årsböcker för svensk undervisningshistoria* 37(1957); 95-96, Stockholm.